

L'OMBRA DEL MIRALL

LECTURA D'«ELS MIRALLS»

Marina Porras«el erotismo daña, daña siempre»
Gabriel Ferrater

A «Societas pandari», el poema que s'acara a «Els miralls»⁹⁹ dins *Les dones i els dies*, Ferrater assaja una conversa entre uns homes que tracten unes noies com a mercaderia sexual. Aquests homes volen embolicar-se amb les noies, i elles dubten i riuen. Riuen perquè dubten, insegures i dèbils. Aquestes noies inexpertes no tenen res a veure amb els personatges femenins que apareixeran més endavant a *Teoria dels cossos*, que ja són unes noies que riuen amb confiança i que es donen al joc eròtic amb seguretat. Les noies de «Societas pandari», en canvi, estan indefenses, i només tenen dues opcions: resistir o cedir davant de l'altre sexe. Els homes del poema, per pur instint animal i egoisme, volen que cedeixin: «Tu la faràs sofrir, i aprendràs molt» (v. 15-16). Aquests homes aprendran com funciona el sexe femení, es faran savis a partir del dolor de les noies, i sabran com dominar-les millor amb el pas del temps: «Després, quan sàpigues/ com una dona es gira a ser feliç» (v. 16-17).

L'embolic sexual que presenta «Societas pandari» es resol amb els diners: «Aquí tens diners perquè trepitgis ben fort, i t'oblidis que no t'has vist gens clar» (v. 19-20-21). L'amor és pur tràfic: el sexe és un instrument de poder, i els diners formen part del pacte d'una manera explícita. Els diners i la manera com mouen el món són un tema central a *Menja't una cama*, el llibre de què formen part aquests dos poemes. Al poema, els diners expliquen molt bé com totes les relacions humanes són, en el fons, relacions de poder. Al «Poema inacabat», Ferrater diu: «Amb les persones / primeres de què puc fer ús / només construeixo el discurs del poder / i dels seus deficiis.»¹⁰⁰

⁹⁹ Gabriel FERRATER: *Les dones i els dies*, edició crítica de Jordi Cornudella, Edicions 62, Barcelona, 2018, p. 107.

¹⁰⁰ Gabriel FERRATER: *Les dones i els dies*, edició crítica de Jordi Cornudella, Edicions 62, Barcelona, 2018, pàgs. 150-151.

El 1968, Ferrater va revisar per a l'editorial Seix Barral la traducció castellana de *Les amistats perilloses*, la novel·la de Choderlos de Laclos on uns cortesans porten massa lluny la idea del sexe com a instrument de poder i fan del vers de Pere Gimferrer, «l'amor és un vals d'estocades»¹⁰¹ el seu epitafi. A l'article que Ferrater dedica a Laclos a *Escritores en tres lenguas*, explica que la seva obra es va llegir i menystenir com a novel·la eròtica: ningú en va apreciar el contingut ni el valor literari. No va ser fins que Stendhal va reconèixer l'obra que aquesta es posa en valor, i fins que Baudelaire no va escriure'n notes per a un assaig no es va situar al lloc que li correspon dins la tradició francesa: «Baudelaire situa a Laclos como cabeza de una tradición de moralistas que en su tiempo es representada sólo por Stendhal, por Sainte-Beuve y por Balzac: la tradición que perpetúa y acredita el "poderío del análisis raciniano"».¹⁰² Ferrater va veure de seguida que la novel·la de Laclos no era un entreteniment pornogràfic sinó que descrivia, el 1782, alguns dels problemes morals que s'arrossegarien segles més tard.

Al pròleg que escriu per a la seva revisió de la traducció castellana del llibre veiem que Ferrater ha trobat a *Les amistats perilloses* una idea que serà central a la seva poesia: «el erotismo daña, daña siempre».¹⁰³ Ferrater admirava la manera com Laclos havia traslladat a la seva novel·la la idea que el sexe és un instrument de poder, i que l'exercici d'aquest poder fa mal i deixa una marca inesborrable. A «Societas pandari», Ferrater explica el mal del poder eròtic en forma de menyspreu cap als homes que només veuen l'erotisme com una forma de mercadeig.

Ferrater tenia una idea de l'erotisme contrària a l'exercici del poder de manera brutal i descarnada. Joan Ferraté va dir que el seu germà, després d'enamorar-se per primera vegada, es va convertir en un «adorador permanent de la dona», i així l'emparenta, de manera volgudament irònica, amb la tradició de l'amor cortès medieval a què deuen tantes coses els poemes de Ferrater: «Es tracta, certament, d'un brot molt tardà de l'amor cortès... i ho dic fotent-me'n. Potser també ell se'n fotia... Ell cita, al "Poema inacabat", uns versos de Chrétien de Troyes, no els recordo exactament –"Qui as dames honor ne porté"–, però, en fi, que venen a dir que qui no ha tingut respecte i adoració per les dones és un fill de puta.»¹⁰⁴

Contra la mediocritat dels homes brutals de «Societas pandari» que no entenen quin paper han de jugar en aquesta lluita que són les relacions, Ferrater escriu «Els miralls». El poema descriu una dona passejant per un mercat que és una metàfora de la vida. La dona no va pel

¹⁰¹ Pere GIMFERRER: *Mascarada*. Edicions 62, Barcelona, 1996.

¹⁰² Gabriel FERRATER: *Escritores en tres lenguas*. Edició a cura de José Manuel Martos, Editorial Antártida/Empúries, Barcelona, 1994.

¹⁰³ Gabriel FERRATER: *Sobre literatura. Assaigs, articles i altres textos 1951 – 1971*. Edició a cura de Joan Ferraté, Barcelona: Edicions 62, 1979.

¹⁰⁴ Joan FERRATÉ: *Opinions a la carta*. Empúries, Barcelona, 1993.

mercat explicant què ha triat, com tantes altres, ni tampoc va tocant la fruita per veure si és madura o preguntant si els ous són frescos. El jo poètic es pregunta què passa quan trobem una dona així: què passa quan una dona és massa fina com per ser una marmanyera? El que passa és que creiem que és millor que les altres, i per això a la segona estrofa el jo poètic enumera per què no està bé anar triant i remenant per la vida com si fos un mercat vulgar. És millor una dona discreta, «lleial i oculta», que ha fet les seves tries en silenci i amb confiança. En aquest sentit, és molt interessant la lectura d'Enric Blanes, que veu dues dones en aquest poema —una es contraposa a l'altra:

Hi veig un contrast, que em suggereix dues dones solteres: l'una, que assumeix la seva condició «vestal» públicament, a la plaça del mercat, fent-ne gala, toquejant peres i qüestionant la frescor dels ous —dues al·lusions sexuals prou explícites—, i l'altra, que sembla que espera, discreta, tancada, una relació establerta, el matrimoni. El poema es deixa llegir amb aquesta dona de les estrofes tercera i quarta com a protagonista de tot el poema, i imaginant-se en la situació de la dona de les dues primeres estrofes, per rebutjar-la, el paper de vestal a la plaça pública. De fet, el guió llarg que tanca la segona estrofa suggereix que s'ha truncat el fil de pensament, que la pregunta que començava al vers 7 no acaba, perquè s'hi imposa l'afirmació «Millor la que és lleial i oculta». La protagonista sap què no vol ser, i s'afirma en el que és i serà, tot i els dubtes —expressats brillantment a la quarta estrofa amb llenguatge de parades de plaça de mercat.¹⁰⁵

El jo poètic es fixa en la segona dona, la que és «lleial i oculta». De moment, sembla que tot li ha anat bé. Li han sortit els números, al mercat i a la vida: «des agències llises i discretes/ per ara no han fallat. La seva porta / va obrint-se, i tot acut puntualment» (v. 13 – 14 – 15). Però aquesta porta que va obrint-se, al mig del poema i de la vida, fa que tot trontolli. Per la porta és per on entren els dubtes d'aquesta dona que se'ns ha presentat segura i amb confiança. Què li passa? Doncs que potser va pagant molt pel que val menys, potser les altres dones li amaguen coses que ella podria estimar, potser tot se li podria desfer en un segon.

És aquí, davant d'aquest dubte de la dona, on entra el jo poètic masculí per intentar resoldre el conflicte. En aquest poema, al contrari que els homes de «Societas pandari», el jo poètic té molt clar el que ha de fer. La responsabilitat dels homes en els moments de dubte de les dones no és, com en el cas de «Societas pandari», aprofitar-se'n amb el poder i la jerarquia: el jo poètic sap que ha de fer una funció important, i per això aquest poema es titula «Els miralls». Els homes, quan les dones dubten, han de ser de miralls, han d'oferir un reflex que els torni una

¹⁰⁵ Enric BLANES: "Els miralls" *Un fres de móres negres: Apunts sobre Gabriel Ferrater*. <http://gferrater.blogspot.com/2009/05/064-els-miralls.html>, 2021.

imatge nítida i segura d'allò que han escollit. La funció de l'home és entendre quina imatge vol veure la dona quan es mira en ell: «Que no la voltin ombres tèrboles / Que en tots nosaltres, miralls on es mira / quan sospesa la prova de l'encert / amb què s'ha triat els seus per sempre / retrobi, sempre nítida, una imatge. / Mostrem-li, nostra i assumida/ la seva tria: l'alt honor dels seus» (v. 21 – 27).

L'escriptora neozelandesa Katherine Mansfield va veure molt bé que el mal de les dones del seu temps era que no podien aguantar la seva pròpia imatge al mirall. Com que la distància entre el que són realment i el que projecten de cara enfora és tan gran, quan els personatges de Mansfield es miren al mirall no es veuen a ells mateixos, veuen «la persona del mirall».¹⁰⁶ La dona del poema de Ferrater està demanant ajuda per allunyar-se del que els passa als personatges femenins de Katherine Mansfield. Ella busca un entorn que la protegeixi, un lloc on hi trobi «l'alt honor dels seus». No vol que l'obliguin a fingir, no vol haver d'anar pel món carregant una mentida.

Ferrater creia que l'home acomplia aquesta responsabilitat davant de la dona. Creia en els rols jeràrquics entre sexes, i sabia que les dones buscaven en ells estabilitat i un reflex nítid. L'estiu de 1956, Ferrater escriu una carta molt significativa a Gil de Biedma. Acaba de patir un desengany amorós. Està a punt de posar-se a escriure el que serà el seu primer llibre de poesia, *Da nuce pueris*. En aquell moment pensava de casar-se. Hi pensava d'una manera purament teòrica i, per tant, absurda. En una carta a Gil de Biedma, diu que ha entès els versos d'un poeta francès perquè li ha vist les ganes de casar-se:

está aquejado de una ridícula, irrisoria dolencia, que es la que da sentido y conexión a todas sus peripecias: el apetito matrimonial, o más llanamente el afán de casarse. Y he comprendido esto, porque desgraciadamente este itch es lo que a mí me trae alterado, frenético, furioso, desde hace varios meses (lo cual parece demostrar que no cogemos en la literatura más que lo que pega con nuestra experiencia; o sea que, up to a point, poesía es comunicación). No me lo explico yo mismo muy bien, y espero se pasará, pero éste es el hecho: desde hace cierto tiempo tengo la sensación de que llevo encima un muy pesado fardo, y que tengo que descargarlo —en el matrimonio. Pero no, la imagen no es exacta, porque (et c'est là que le diable se fourre dans le jeu) uno siente más bien una necesidad de servir, de ser útil, de proteger; cuando la sarcástica verdad es que en tal estado uno debería pensar tan sólo en protegerse a sí mismo, porque ni siquiera a eso le alcanza. —Recuerdo ahora un buen epigrama de Jaime Salinas, un día en que yo intentaba explicarle esta mía urticaria moral: «De modo que tú, lo que quieres es adoptar el matrimonio como una profesión!»¹⁰⁷

¹⁰⁶ Katherine MANSFIELD: *Tots els contes*. Proa, Barcelona, 2018.

¹⁰⁷ Gabriel FERRATER: *Papers, cartes, paraules*. Edició a cura de Joan Ferraté, Quaderns Crema, Barcelona 1986.

Ferrater creia que els homes davant les dones tenien aquesta «necessitat de servir, de ser útil, de protegir», tot i reconèixer que amb prou feines sabien protegir-se a ells mateixos. Com que Biedma va veure de seguida que el que li explicava era només una drecera per tapar un drama més fondo, li va contestar que el matrimoni està bé com a luxe vital, però que enfocat com a pla de solució és el disbarat més gran del món, i li recomana que no intenti casar-se fins que li hagin passat les ganes de fer-ho.

«Els miralls» és un poema sobre la manera d'entendre les relacions com a joc de jerarquies sense treure'n profit ni caure en la bestialitat dels homes de moral menyspreable. Com *Les amistats perilloses*, «Els miralls» és una obra moral. Però, tal com passa a la novel·la de Laclos, al poema ja veiem que ni tot pot ser tan fàcil ni els números poden sortir tan nets. L'erotisme «*daña, daña siempre*», i és en les ombres tèrboles del poema on intuïm el lloc per on tot pot anar malament. «Els miralls» ens parla d'un equilibri fràgil. I no és estrany perquè, de fet, aquest és el tema de la majoria de poemes de Gabriel Ferrater.

Bibliografia

Enric BLANES: “Els miralls” *Un fres de móres negres: Apunts sobre Gabriel Ferrater*. <http://gferrater.blogspot.com/2009/05/064-els-miralls.html>, 2021.

Joan FERRATÉ: *Opinions a la carta*. Empúries, Barcelona, 1993.

Gabriel FERRATER: *Sobre literatura. Assaigs, articles i altres textos 1951 – 1971*. Edició a cura de Joan Ferraté, Edicions 62, Barcelona, 1979.

Gabriel FERRATER: *Papers, cartes, paraules*. Edició a cura de Joan Ferraté, Quaderns Crema, Barcelona, 1986.

Gabriel FERRATER: *Escritores en tres lenguas*. Edició a cura de José Manuel Martos, Barcelona: Editorial Antártida/Empúries, 1994.

Gabriel FERRATER: *Les dones i els dies*. Edició crítica de Jordi Cornudella, Edicions 62, Barcelona, 2018.

Pere GIMFERRER: *Mascarada*. Edicions 62, Barcelona, 1996.

Katherine MANSFIELD: *Tots els contes*. Proa, Barcelona, 2018.